

פרק חמישי

קטעי "תוספות רי"ד" מגניזת איטליה

קטעי "תוספות רי"ד" הנדפסים כאן משקפים רובם מהדורה קדומה למסכת שבת, אולי מהדורה קמא ממש. רובם הגיעו אלינו משרידי כתבי יד מאוצרות "הגניזה האירופית".¹ גניזה זו שימרה עבורנו אלפי דפים מנותקים מתוך כתבי יד עבריים עתיקים, שנתלשו בידי כורכים נוצרים ושימשו חומרי כריכה ועטיפה לספרים ולמסמכים.

החומר הנדפס להלן מקורו בארבעה קטעים. קטע 1 (כ"י קורג'יו 31.1), לשבת קלד-קלה, הוא גיליון בעל עמוד ימני ועמוד שמאלי, מתוך קונטרס שיתר גיליונותיו נתלשו ואינם. צדו הימני מכיל תוספות לעירובין וצדו השמאלי לשבת. הגיליון לשבת הוא ממהדורה קודמת לזו הנדפסת (המוחזקת ל"מהדורא תליתאה"), כי במהלכה הוא אומר: "וכמה חיפשתי למצוא אלו דברי רבא ולא מצאתי מקומם", ואילו במהדורה הנדפסת כבר נאמר: "ודברי רבא שהביא בעל הלכות גדולות... בפסחים בפ' אלו דברים הן". דברי רבא בפסחים (סט ע"א) נתונים במחלוקת גרסאות קשה ומהופכת, והרי"ד דן בזה, כמובן, בחידושו הנדפסים לפסחים שם, פרק "אלו דברים". ואולם הקביעה הנחרצת "כמה חיפשתי למצוא דברי רבא ולא מצאתי מקומם", מלמד בבירור על היות המהדורה קודמת. המשפט הסמוך: "ענין מה שכתבתי על זה בפ' אילו דברים ברמזים", מפנה את המעיין למקום שאינו ברור לי. ההפניות לספר "המכריע" (העניין נידון באריכות שם, סי' נ) מצוינות תמיד במונח "ערך", וההפניות לספר "הלקט" במונח "הלכה".² המונח "רמזים" אינו מצוי, ואיני יודע למה כוונתו. הקטעים למסכת עירובין, אף הם משריד כ"י זה, הנם ממהדורה "תניינא", כנדפס, ואין בהם דבר הראוי לציון למעט שני עניינים: קטע נוסף לדף לג ע"א (10א), שאינו נמצא גם בקטע הארוך למסכת עירובין שבכ"י פרמה (להלן, קטע מס' 3); ודיבור המתחיל "אמר ליה רבא כמאן כשמואל", סמוך לסוף המסכת, ששלוש המילים האחרונות בקטע הנדפס, "ענין במהדורא תליתאה", אינן בכתב יד זה.

1 ראה לעיל, פרק ד, הערה 2.

2 ראה: ש' אברמסון, "על ספר הלקט לר' ישעיה דטראני", סיני, סה (תשכ"ט), עמ' קג-קח.

רצף הקטעים לשבת דפים קלט-קנ (קטע מס' 2, משרידי אותו מקור) לקוחים ככל הנראה מאותה מהדורה קדומה, אך יש לציין שזו מהדורה מקוטעת ומדלגת, הדומה יותר לליקוטים מאשר לחיבור רצוף. מעולם לא נתקלתי בשום "מהדורה" כמותה. אף על פי כן אין להטיל ספק שהקטעים מקוריים וכך יצאו מידי מחברם.

קטע 3 עוסק בדף האחרון של מסכת שבת, והוא לקוח מכ"י פרמה (1034) 3061 (המכון לתצלומי כתבי היד העבריים, ס' 14384). המהדורה הנדפסת מסתיימת בדף קנד, והקטע הנוסף נראה שייך לאותה מהדורה. כתב היד ממשיך בתוספות הרי"ד לעירובין "מהדורא תניינא", כנדפס, עד לסוף דף נב ע"א. ניתן לשפר את הנוסח הנדפס על פי כתב יד זה, בעיקר על ידי הוספת חלקי משפטים שנשמטו, כרגיל, בהעתקה.

קטע 4, למסכת חולין, לקוח מתוך פירושו הבלתי ידוע של רבי דוסא היווני למסכת זו,³ והוא משקף שוב את תפוצתו הרבה של ספר "תוספות רי"ד" בארצות הגוש היווני-הביזנטי דווקא. העניין נמצא בחידושי הריטב"א לנדה כד ע"א, בלשון זו: "ומצאתי כתוב על א' מהגדולים שהעיד על אשה בעלת ב' גבין וב' שדראות שחיתה ונתקיימה זמן גדול". והעיר הרב מ' גולדשטיין, מהדיר הריטב"א, כי החיד"א הביא דבר זה בשם "פסקי נדה לרי"ד כ"י", וכן הפנה לספר "פתח עינים", אף הוא לחיד"א, המביא מחידושי הריטב"א לנדה, בכתב יד, לשון דומה מאוד לשלנו מתוך "רבנו הגדול רבינו אושעיא". עוד ציין הרב גולדשטיין לספר "מתת יד" על מדרש רבה, להר"מ שטראשון, דף לח ע"ב, שאסף עדויות על אנשים בעלי ב' ראשים.

1. קוריג'יו, ארכיון היסטורי עירוני, קטע 31.1⁴

שבת קלד-קלו: היא, דלא הוה מצו למימהל בלא חמין, ומשום הכי הוה אסר אביי והוה בעי דמידחי מילה למחר. וכדברי מצאתי שכתב רב אחא זצו"ל. אי נמי הני מילי כד לא דחו שבת – מכשירין דקמי מילה, אבל בתר דאימהיל אישתפוך חמימיה ואיבדור סממניה, סכנה הוא, ומחללין עליה שבתא; התם הוא דאישתפוך חמימיה ואיבדור סממניה קמי דנימהול דאמרי' תידחה מילה למחר, דלא איכא סכנתא, אבל היכא דאישתפוך חמימיה ואיבדור סממניה

3 ראה הפרק "לתולדות היהודים בפולין במאות הי"ב-הי"ג", כנסת מחקרים, א, פרק טז, עמ' 242-243.

4 צילומי של דף זה נכלל בקטלוג: קטעים מ"הגניזה האיטלקית" – תערוכה, בעריכת מ' פיראני, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, ירושלים תש"ס, עמ' 22 (תיאור תוכן הקטע הזה וכן הקטע האחר שצולם שם משובש לגמרי בקטלוג).

לבתר דאימהיל, מש'ן[ום] סכנתא מחללין עליה שבתא. הנה שבפירוש מחלק רב אחא בין נשפכו קמי מילה לנשפכו אחר מילה.

אבל בעל הלכות גדולות כתב בהלכות מילה (ח"א עמ' 203): מחמין חמין לחיה ולמילה ולקטן בשבת, בין להשקותו בין להברותו, ואין אומ' נמתין לו שמא יבריא, אלא מחמין לו להברותו ולמולו בשבת. ואינו נראה לי כלל, דהא בהדיא ינוקא דאישתפוך חמימיה דאסרי' לאייתניהו אפילו דרך מבוי בלא עירוב, כל שכן להחם לו בשבת. וזו הברייתא של מחמין חמין לחולה בפ' בתרא דיומא גרסינן לה (פד ע"ב), ולא גרסינן התם אלא חולה בלחוד, ולא קטן, ומש'ן[ום] דסבר בעל הלכות דגם קטן לפני המילה מסוכן הוא כלאחר המילה כתב קטן עם חולה, ולא היא, דחילוק יש בחמין שלקטן בין לפני מילה ובין לאחר המילה כדפרישית.

עוד כתב בעל ההלכות (שם, עמ' 209): אמר רבא, קטן בריא מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת, קטן חולה אין מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת. אמר רבא, ואם בריא הוא לו למה לו חמין להברותו? [אלא] אמר רבא, הכל אצל מילה חולים הם, ואחד קטן בריא ואחד קטן חולה מחמין לו חמין להברותו ולמולו בשבת. וקשיא לי בגוה טובא מההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה, שאסרו להביאם אפילו דרך מבוי בלא עירוב. וכמה חיפשתי למצוא אלו דברי רבא ולא מצאתי מקומם. עיין מה שכתבתי על זה בפ' אילו דברים ברמזים.

קלד ע"ב: אמ' רב אין מונעין חמין ושמן מעל גבי מכה בשבת. כתב ריב"ם זצו"ל לא מצית למימר שמכל אחד לבדו בעי למימר, חדא דשמן מאי קמ"ל, משנה היא בהדיא בשמונה שרצים (קט ע"ב) אבל סך הוא את השמן, ויש להוכיח מתוך המשנה התם דאפילו על גבי מכה מותר, והיאך יחלוק שמואל על רב לקמן בשמן? והילכך איכא לאוקמה במעורב. ואינו נראה לי, דאילו כן הוה מקשי ליה לשמואל ממתני' והיה מתרץ לה הכי. אלא ודאי סיכה לחוד, ונתינה דסיכה דהיא דבר מועט – מותר, מפני שנראה כסך עצמו ולא מוכחא מילתא לרפואה. אבל נתינת שמן על גבי מכה היא מרובה יותר מסיכה, ומוכחא מילתא דלרפואה קא עביד, ומש'ן[ום] הכי אסר שמואל.

פיס'. ספק ואנדרוגינוס כול'. ערלתו ודאי דוחה שבת ולא ספק כול'. קשיא לי [טובא, אמאי צ]ריך קרא למעוטי ספקא [...] רבי איצטריך מיעוט ולאנדרוגינוס [...] דאנדרוגינוס בריה בפני עצמה [להכי] איצטריך קרא למיעוטיה שאין לו דין [כשאר ספיקות] וכל הני אחריני נקט בברייתא מש'ן[ום] גרי[רה] משום דאינ[ם] דוחין שבת ומיעוט דקרא לא צריך אלא באנד[רוגינוס]. ונראה לי דכל הני [...] קרא למיעוטי מידי דהיכא מקשינן [...] איצטריך קרא למיעוטי ספיקא [...] דאמרי' בפ' קמא דחולין (כג ע"א) גבי פלגס דמספקא [לן אי איל] הוא אי כבש הוא, וכן תחילת הציהוב שבתורים ובני יונה (שם כב ע"א) [...] ספיקא קים לן

בגויה דבן י"ג חדש קרי פלגס אבל לא אי מיקרי כבש או מיקרי איל, וכן תחילת הציהוב [ידעינן] אימת הוי אבל לא ידעינן אי גדול מיקרי או קטן, ההיא ודאי אמרי' הכי, דאי לדידן הוי ספק קמי שמיא לא הוי ספק, ולילף לן רחמנא אי הוי איל או הוי כבש ואי הוי גדול או הוי קטן, אבל האי ספיקא לא מצינן למיקם בבין השמשות אי יממא הוי אי ליליא הוי, וכן נולד כשהוא מהול לא מצינן למיקם ביה אי ערלה כבושה היא אי לא, והילכך איצטריך קרא למילפן דאין ספק מילה דוחה שבת דהוה אמינא נילף מספק נפשות דדחי שבת, קמ"ל דלא. ואין להקשות כך אלא באנדרוגינוס בלחוד, דקים לן בגויה דהוא אנדרוגינוס אבל מספקא לן אם איש הוא אם אשה, הכא ודאי לא איצטריך קרא למעוטיה, דנימא לן רחמנא דהוא אשה ודי לנו, ומדמעטיה קרא שמע מינה בריה בפני עצמה היא, אבל בספק בין השמשות ובספק ערלה כבושה ליכא לאקשוויי מידי.

קלה ע"א: דאיתמר רבא אמר, חישין שמא ערלה כבושה וכו'. ריב"ם זצ"ל כתב הכי הילכתא, נולד [כשהוא] מהול, שמהול ממש בכל דבר, אין צריך למול אפי' בחול, דהלכה כרב באיסורי, ואמ' הלכה כתנא קמא דאמ' דבית הלל אין צריך למול. ורבינו יצחק מפאס זצוק"ל כתב, אע"ג דקיימא לן כרב באיסורי, הכא הלכה כרבה ורב יוסף דבתראי ניהו, והילכך עבדי' כרבה, דאמרי' דרבה ורב יוסף הלכתא כרב יוסף. וזה נראה לי עיקר, והרב אחא משבחא זצ"ל כתב בפרשת וירא אליו, וקיימא לן הילכתא כרב באיסורי.

קלו ע"א: אי איתרחיתו לי עד לאורתא אכלינן מיניה. מה שהקשיתי במה' קמא זה הוא תירוץ, לא דמיא שמונה ימים דמ[זבח] לשלושים דאדם, דשלושים דבהמה [לאו] דווקא דהא לניתא אלא [לקרבן שריא ביום שמיני והאי ד...] שמונה מ[...] ומיום שמיני והלאה, ושבעה די ליה למימרא [אבל] שלושים דאדם הם שלימים דהא [...] ילפינן בפ' יש בכור לנחלה, מת ביום שלושים כיום של[פניו]. ר"ע אומ', אם נתן לא יטול ואם לא נתן לא יתן, ואמרי'

עירובין לג ע"ב: נעץ קורה ברשות הרבים גבוהה עשרה ורחבה ארבעה, עירובו עירוב. אין רחבה ארבעה, אין עירובו עירב. ה"ג ולא גרסי' אין גבוהה עשרה. כתוב בספרים: רישא מאי קאמ', כל שכן שהוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא, סיפא נמי אדרבה, הוא ועירובו במקום אחד הוא. פי' אמאי קאמ' רישא גבוהה עשרה ורחבה ארבעה הוא עירוב, והרי הוא במקום אחד, ברשות הרבים, ועירובו ברשות היחיד, דקס"ד דנתכוון לשבות למטה [...] דאינה רחבה, אם כן הוא מקום פטור וכל שכן שיהא [עירוב], דמקום פטור בטל אצל רשות הרבים והווי' להו תריווייהו [במקום אחד]

2. קורג'יו, ארכיון היסטורי עירוני, קטע 31.2

שבת קלט ע"ב – קנ: [פיס' מסננ]ין את היין בסודרין. כתב ריב"ם זצ"ל [דהאי סודר]ין לאו בגד הוא, דאי בגד הא [קיי"ל במסכ]ת זבחים (צד ע"ב) דשרייטו זהו כיבוסו. ותמיה [לי לו]מר [דסודר]ר לאו היינו בגד. ומאי דקשיא ליה למר משרייטו זהו כיבוסו לא קשיא, כגון שאין הסודר צריך כיבוס שאין אדם מעולם נותן יין אלא בסודר נקי. אינמי אין [...] כיבוס ביין אלא במים.

שם: נותן אדם יין [צלול] ומים צלולים לתוך המשמרת. כתב ריב"ם זצ"ל והאי דתני מתני' מסננין את היין בסודרין ולא אמר בו משמרת – זהו אפי' בעכורין. ואינו נראה לי דמותר עכורין אפי' בסודרין, אלא מתני' ביין צלול קא מיירי דמסננין ממנו קמחים או קיסמין שנפלו [חסרה שורה אחת]. ונוטלין מלפני בהמה. [חמש שורות קשות לקריאה].

שם קמא ע"א – ע"ב: פיס' הקש שעל גבי מטה כול'. הני פלפלי מידק חדא חדא כול'. מנעל שעל גבי האימום ר' אליעזר מטהר. כתב ריב"ם זצ"ל [...] בשבת יהא חייב משום מכה בפטיש. והכא ליכא לאקשווי מי איכא מידי דר' אליעזר מחייב חטאת וכו' משום דלאו גבי הדדי מיתניין. ושמא שום תנא היה אוסר לכתחילה מדרבנן. ואינו נראה לי דלאו בהוצאת האימום הוי גמר מנא עד דמתקן ליה קצת, ושמא רגילין היו לצחצחו או להשחירו קצת לאחר מכן והילכך השמטתו מן האימום לאו גמר מלאכה היא. וכשהיה רפוי כבר מתוקן הוא כל צורכו.

[קנ ע"א]: פיס'. ולא יאמר לחבירו לשכור לו פועלים. מאי שנא הוא ומאי שנא חבירו. קשיא לי, אמאי לא מפרש' מתני' הכי – ולא יאמר לחבירו ישראל בשבת תשכיר לי פועלים למחר, שכשם שאסור לשכור פועלים בשבת כך אסור לומר 'לשראל תשכיר לי פועלים למחר, ותו לא הוה קשיא לן כלל. ונראה לי דהאי דלא מפרשי' מתניתין הכי ולא יאמר לחבירו יש' בשבת, משום דהיתר גמור הוא לעשות כן, כיון שאינו משכירם בשבת. דדווקא כשאומר לפועל עצמו ראה שתעמוד עמי לערב פליגי לקמן תנא קמא ור' יהושע בן קרחה, דר' יהושע בן קרחה סבר כיון דלא מוגר ליה בשבתא שרי, שאין זה אלא הרהור בעלמא, ותנא קמא סבר כיון דלפועל גופיה קאמ' הכי אע"ג דלא מוגר ליה – כמאן דמוגר ליה דאמי, דסמיק על דיבוריה ולא מהדר תו לאיתגורי גבי אחרים, אבל כשאומר לחבירו בשבת תשכיר לי פועלים למחר אפי' תנא קמא מודה דשרי דהא לא עביד מידי בשבת, משום הכי מידחקי רב פפא ורב אשי לפרושה במילתא אחרית.

אמר רב פפא חבירו גוי. מק' ליה רב אשי אמירה לגוי שבות! אלא אמר רב אשי, אפילו תימא חבירו ישראל כול'. פירש המורה אמירה לגוי שבות וכבר

סתמה ר' במתניתין נכרי שבא לכבות אין אומרים לו כבה. וריב"ם זצו"ל כתב ה"ג רב אשי אמ' אפילו תימא חבירו ישראל ולא גרסי' מתקיף ליה רב אשי. ומפני שנדחק ריב"ם בהאי אתקפתא משום דטובא אשמעי' דאפילו במידי דלגבי ישר' לא חשיבא מלאכה כגון לשכור.

3. כ"י פרמה (1034) 3061

שבת קנז ע"א: ראוייה לשחיטה התם הוא דהויא מוכן, אבל אם לא היה לו חולה מבעוד יום וחלה בשבת, אע"ג דברשות קא שחיט, אסור לבריא באומצא, משום דאיתקצי לבין השמשות מחמת איסור. אם כן נמצא שבהמה זו אינה מוכנה לאדם, דנילף מינה דלר' יהודה מוכן לאדם לא הוי מוכן לבהמה. ונ"ל שמדברי ר' יהודה נוכל לדקדק דסבירא ליה הכי, מדקאמ' אם לא היתה נבילה מערב שבת אסורה, דמשמע כל זמן שלא היתה נבלה מערב שבת והוכנה מאתמול לכלבים היא אסורה, ואע"פ שהייתה מוכנה לאדם, כגון שיהיה לו חולה לבין השמשות, דמוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים, דאילו סבירא ליה דמוכן לאדם הוי מוכן לכלבים אמאי אם לא היתה לו נבלה מערב יום טוב אסורה, הכי הוה ליה למימר אם לא הוכנה מערב שבת אסורה דהוה משמע בין מוכן לכלבים בין מוכן לאדם, השתא דאמר אם לא היתה נבלה משמע דווקא נבלה משתריא, דהיא מוכן לכלבים, אבל במוכן לאדם לא משתריא, דמוכן לאדם לא הוי מוכן לבהמה. וכל זה אינו צריך, שלא מצינו בשום מקום שהוכחנו מיכן דבר זה, אלא התלמוד אומרו מסברא בכל מקום, ובוודאי דלא אתיא האי סברא כי אם לר' יהודה ולא כר' שמעון. וביום טוב אמרי' גבי אפרוח שנולד ביום טוב, דסבר ר' יהודה מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים ויליף לה מהכא מנבלה שנתנבלה בשבת, אבל מיהו סתמא דמילתא לאכילת אדם קיימא אלא שהיום אסור לשוחטה, ואי הוה אמרינן מוכן לאדם הוי מוכן לכלבים כשנתנבלה היתה מותרת, אלא ש"מ מוכן לאדם לא הוי מוכן לכלבים.

פליגי בה רב אחא ורבינא. כתב רבינו יב"מ ואין אנו יכולים להבחין איזה מהם מיקל דנימא הלכה כרבינא לקולא, דהא כל חד מינייהו מהדרין להחמיר, האי סבר מוקצה מחמת מיאוס הוי מוקצה יותר ממוקצה מחמת איסור, ואין דעת האדם כלל על מוקצה מחמת מיאוס, ואידך סבר איפכא, הילכך אזלינן לחומרא בתרווייהו, ואסור לטלטל בין מוקצה מחמת איסור בין מוקצה מחמת מיאוס. ואינו נ"ל כלל, דשפיר מוכח דחד מינייהו מיקל, והוא רבינא, דהא ה"ג חד אמ' הלכה כר' שמעון בשבת, בכולה שבת, לבד ממוקצה מחמת איסור, ומאי ניהו? נר ישן. פי' כשאמ' בכולה שבת התיר כלים שמלאכתם לאיסור כגון קורנס ומגירה וכיוצא בהן, שרשיי לטלטלן אפי' מחמה לצל, חוץ מנר ישן שיש בו שני

איסורין, שמלא' לאיסור והוא מאוס. וכל שכן נר שהדליקו בה באותה שבת שהוא מוקצה מחמת איסור, שהיה דולק כל בין השמשות, שהוא אסור. וחד אמר אפילו מוקצה מחמת מיאוס נמי הלכה כר' שמעון, לבד ממוקצה מחמת איסור ומאי ניהו? נר שהדליקו בה באותה שבת. פי', כשאמ' "נמי" משמע שהתיר כלים שמלאכתם לאיסור, כגון קורנס ומגירה ומחט, ועוד הוסיף להתיר גם נר ישן, ולא אסר אלא נר שהדליקו בה באותה שבת. הא לך בפירוש שזה מיקל יותר, וקיימא לן דראבינא לקולא והלכה כמותו.

וכך כתב גם בעל הלכות גדולות וגם רבינו יצחק מפאס ז"ל, וקיימא לן דכל היכא דפליגי רב אחא וראבינא הלכה כדברי המיקל. ונ"ל שלא הוזקק ריב"ם לפרש כן אלא משום דסבר מוקצה מחמת איסור וכלים שמלאכתן לאיסור פתרון אחד להם, וכשאסר זה מוקצה מחמת איסור – גם כלים שמלאכתם לאיסור אסר, ונמצא מה שזה מתיר זה אוסר ומה שזה אוסר זה מתיר. וגם לא גריס "נמי" נר בדברי השני, דמשמע ששניהם מתיר. ולא היא, שאין להם פתרון אחד, דמוקצה מחמת איסור משמע נר שהדליקו בה באותה שבת, שהוא מוקצה מחמת איסור תורה, וכגון בהמה שנתנבלה בשבת או השוחט לחולה שחלה בשבת, דבין השמשות היתה מוקצה מחמת איסור תורה, אבל כלים שמלאכתם לאיסור היה מתיר, שהרי נר ישן מלאכתו לאיסור הוא ומתירו, ואע"פ שהוא מאוס, כל שכן שאר כלים שמלאכתן לאיסור ואינן מאוסים, כגון קורנס ומגירה ומחט וקורדום וכיוצא בהם. וכדפרישית במהדורא קמא בפרק נוטל אדם את בנו, ומפני שריב"ם אסר הנה לטלטל נר ישן, כתב נמי דהלכה כרבא דאמ' בפרק כל הכלים דכלים שמלאכתן לאיסור לצורך גופו ולצורך מקומו מותר, אבל מחמה לצל אסור. ואינו נ"ל, דאדרבה מוכח מהכא דנר ישן מותר לטלטלו כראבינא, שהוא מיקל, ואין הלכה כרבא, דכיון דנר ישן מותר לטלטלו כראבינא כל שכן שאר כלים שמלאכתן לאיסור. ונ"ל מה שאמר רבא התם, משום דסבר לה כר' יהודה כדפרישית במה' קמא בפרק נוטל אדם את בנו.

פיס. מפירין נדרים בשבת. תנאי היא דתניא כול'. פי', וההיא ברייתא דתני רב זוטרא דבי רב פפי מפירין נדרים בשבת לצורך השבת, אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה ור' אלעזר ביר' שמעון אתיא, דאמ' הפרת נדרים מעת לעת, אבל כיון דסתם מתני' דנדרים תנן כל היום. מתני' נמי אית לן לפרושי דמפירין בין לצורך בין שלא לצורך, כי היכי דלא תיקשי סתמא אסתמא. זה כתב רבינו יצחק מפאס ז"ל דאין הלכה כאותו הזוג, כדגרסינן בפרק נערה המאורסה. והילכך מפירין נדרים בשבת בין לצורך בין שלא לצורך.

מסכת עירובין. מהדורא תניינא, הכל כנדפס.

4. כ"י אוקספורד 203, דף 128א

ואני דוסא היווני מצאתי כתוב בחולין של רבי' ישעיה זצ"ל מעיר טראני, וז"ל:
ומעשה היה באלו המקומות באשה אחת שהיו לה שני גבין ושני שזראות ושני
ראשים וארבעה עינים וארבע ידיים ושני ראשים ואגו(ו)פים, ומתחלקים עד
למתניים, וממותנים ולמטה מחוברין, ולא היו לה אלא שני רגלים, והיתה
מלבשת כל גוף וגוף לעצמו עד המותניים, וכשאוכלת בראשה האחד אינה
אוכלת בראשה השני, והיו לה יותר מכ' שנה, והיו מוליכין אותה למלך בתיבה.
וכיון שהוא מעשה בעולם, הוברר הדבר שהלכה בזה כשמואל... שאמ' השסועה
בריה היא ויש לה שני גבין (חולין ס ע"ב), כי ודאי הוא נמצא בעולם, ואין
להסתפק. ומה שאמ' הבורא ית' וית' ברוך שמו ושכחו, שכחו גדול ליבראות
כל מה שהוא רוצה, והוא ציוה לנו שהשסועה אסורה למאכל, אבל אם הולידה
אשה עתה בריה כזו, שהיא טמאה טומאת לידה וולד גמור הוא, ויש לה ג"כ
ימי טוהר. וכן אם נמצאה השסועה במעי בהמה טהורה שהיא מותרת לאכילה,
כמו שאנו דורשים בבהמה, כל מה שנמצא בתוך הבהמה שהוא טהור.

ספר "שבלי הלקט" וכפיליו

א

תולדות הספרות הרבנית באיטליה של ימי הביניים נחקרו אך מעט בנושא בפני עצמו. חוסר העניין בנושא זה קדום מאוד, וכבר הרב מנחם המאירי, מגדולי התורה והחכמה בפרובנס במפנה המאות הי"ג-הי"ד, בהקדמתו המפורסמת לפירוש משנת אבות, שבה שרטט את תולדות הספרות הרבנית ביריעה רחבה, השמיט את הפרק האיטלקי מסקירתו. לפני שנים אחדות הקדיש י' טברסקי דיון מיוחד לתמיהה זו,¹ והעלה למסקנה כי "המאירי לא חש בשום אחדות מושגית, ספרותית או מתודולוגית" שיהא בה כדי לאפיין את כלל הספרות הרבנית באיטליה, ולכן השמיטה מספרו, כי לא יכול היה לכלול אותה כ"אסכולה" בפני עצמה, שפרטיה קשורים זה בזה ומשתלשלים זה מזה בדרך כלשהי. ואולם למען האמת, עצם התמיהה בעניין שתיקתו של המאירי אינה במקומה, משום שחכם גדול זה לא הכיר כלל את הספרות הרבנית שנוצרה באיטליה, למעט ספר ה"ערוך" של רבי נתן מרומא; אך ספר בודד זה, נכבד ככל אשר יהא, לא יכול למלא לבדו את המשבצת האיטלקית הריקה. טברסקי אומר ש"אין סיבה להניח כי המאירי, חכם כולל ובעל השכלה מקיפה כמותו, היה משולל לחלוטין כל ידיעה אודות ההתפתחויות באיטליה". ואולם אין לנו צורך להניח ולשער כל מאומה, כי עובדה נחרצת היא שבכל מפעלו הספרותי הענק אין המאירי מציין אף לא אחד מן הספרים האיטלקיים שהזכיר טברסקי במאמרו, או מאלו שלא הזכיר. אף אין הוא מזכיר את הרב ישעיה די טראני, מגדולי התורה שבכל הדורות, בעל "תוספות רי"ד", ספר "המכריע", וחיבורים חשובים נוספים.² כיצד יכול היה המאירי "לחוש" – או לא לחוש – אחידות מכל סוג שהוא בקורפוס ספרותי שכלל לא עמד לפניו?

1 I. Twersky, "The Contribution of Italian Sages to Rabbinic Literature", *Italia Judaica*, 1 (1983), pp. 383–400

2 ראה: ש"ז הבלין (מהדיר), מבוא לסדר הקבלה של המאירי, ירושלים תשנ"ב, עמ' מח, הערה 127. לדעת הבלין, דילג המאירי על חכמי איטליה מפני שממילא לא הזכיר בשום משבצת אלא את הגדולים ביותר. לפי זה, לא החשיב המאירי את רבי ישעיה די טראני